https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

Navoiy davlat Pedagogika instituti
2-kurs talabasi **Rajabboyeva Sevinch**
Ilmiy rahbar: f.f.f.d. **N.Tursunova**

MOTAM MAROSIMLARINING HUDUDLARDA O‘TKAZILISHI XUSUSIDA

Annotatsiya: Ushbu maqolada motam marosimlarining Xorazm, Navoiy, Buxoro viloyatlarida turlicha o`tkazilishi to`g`risida ma’lumotlar berildi va ularda qilinadigan urf-odat, irim-sirimlarning mazmun-mohiyati ochib berildi**.**

***Kalit so`zlar***: Motam, marosim**,** urf-odat, irim-sirim, ta`ziya.

Kishining vafoti munosabati bilan marhumning xotirasini yod etib o‘tkaziladigan marosimlar. Motam marosimlari barcha xalqlarda mavjud, u geografik sharoit, ijtimoiy-iqtisodiy tuzum, kishilarning ilmiy, diniy tasavvurlari va boshqa omillar ta’sirida o‘zgarib borgan. Motam marosimlari marhum vafotining ma’lum kunlarida, fasl mavsumlarida hamda diniy bayramlarda o‘tkaziladigan marosimlarga bo‘linadi. Bu marosimlarda marhumning arvohi yod etilgan, arvohni shod etish uchun turli rasm-rusmlar bajo qilingan. Bu marosim turli viloyatlarda turlicha tarzda o`tkaziladi. Dastavval, Navoiy viloyatida ta’ziya marosimi qanday tartibda o’tkazilishini tahlil qilamiz.

Navoiyliklar ta’ziya marosimida yaqin insoni ya’ni otasi, onasi yoki jigarbandlari olamdan o’tganida qirq kun davomida yetti kishi ko’k rangdagi uzun libos kiyadi, ayollar boshlariga kichik ro’mol o’ragan holatda paranji yopinib yurishadi. 40 kunlik aza davomida ular fasillarimizning qaysi biri bo’lishidan qat`iiy nazar oyoqlariga maxsi va kalish kiyib yurishadi. Bu viloyatda biror bir uyda bir kishi olamdan o`tgan kundan boshlab, uch-besh kungacha ko‘chaning boshiga biror taxtaga qizil mato osib qo`yishadi. Bu urf-odatning ma’nosi shu ko`chada biror kishi vafot etganligini belgi sifatida qo`yiladi. Ya`ni jon chiqdi,

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

“qizil-qiyomat”- degan so`zlarning ham ma`nosi shundan dalolat berishini izohlaydi. Bu xonadonda ayollar uchun ichkariga, erkaklar uchun tashqariga joy hozirlansada, lekin ayollar o`lgan kishini uzatish jarayonida hovlida yig`laydilar. Marhum chiqqan uyda uch-besh kungacha ovqat qilinmaydi. Bu uyga ovqatni qarindoshlari pishirib keladilar, lekin mayda-mayda tao`mlar olib kelinishi irim qilinadi. Agar bu yerga bu taomlar ta`ziya ko`paymasin, davomli bo`lmasin xonadonda o`likning izi uzilmasligi belgisini bildirar ekan. O`lik chiqqan xonaning oyna usti yopilgan turishi kerak. Televizor yoqilmaydi. Ta’ziya bo`lgan uyning ayollari beliga qizil belbog` bog`lab qo`yishadi. Keyin ta’ziya bo`lgan xonadonda uch kungacha “nukcha” yoqiladi. Bu marosimni o`tkazishdan maqsad xotiralash, ruhi tinch bo`lsin deb qilinadi. Yana ma’lumot o`rnida shuni aytishim mumkinki, ta’ziya bo`lgan xonadonda o`likni yuvish uchun murdasho`y keladi. Ammo, Navoiy viloyatining boshqa tumanlarida o`likni poksho`y yoki qarindoshlari yuvadi. Ammo Navoiy shahrida o`likni yuvishga alohida odam chaqiriladi. Murdasho`y o`likni yuvib bo`lgandan keyin, paranji yopib chiqib ketadi. Uning yuzini hech kim ko`rmasligi kerak. Shu tariqa har bir hududning ta’ziya marosimining o‘ziga xos irim-sirimlarning mavjudligi bilan farq qiladi.

Haqiqatdan ham ta'ziya marosimlari turli hududlarda, ayniqsa, musulmon mamlakatlarida turlicha bo‘lib, ular tegishli urf-odatlar bilan bog‘langandir. Shu o’rinda Xorazm vohasining urf-odatlariga to’xtaladigan bo’lsam, chaqaloqdan tortib, barcha marhum va marhumalar vafot etganlarida yoshi katta otaxon va onaxonlarimiz tomonidan mayit oldida o’tirib salovatlar o‘qiladi. Xorazm viloyatida bu marosim ,umuman, boshqacha o`tkaziladi. Bu yerda ta’ziya bo`lgan xonadonning ayollari qirq kungacha “aza ko`ylagi” kiyishadi. Boshiga oq ro`mol o`rashadi. Ular kiygan ko`ylagi qizil gul bo`lmasligi kerak. Ko`ylagi rangi yopiq rangda bo`lishi, ko`k, qoramtir rangli bo`lishi, unda mayda gullari bo`lishi kerak. Aza ko`ylagini besh-yetti kishi kiyishi kerak bo`ladi. Ta’ziya bo`lgan xonadonda uch kungacha ovqat qilinmaydi. Yetti kungacha oynalar, televizorlar yopib qo`yiladi. Chunki oynadan o`lik ko`rinib qo`rqib ketmasinlar degan maqsadda

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

qilinadi bu irim. Yeti kungacha bu xonadonda xamir ovqat qilinmaydi, yoygich, oqlov ishlatilmaydi. chunki o`lik yoyilish mumkin degan irim-sirimlari bor. Yetti kungacha uyda sovun ishlatilmaydi, narsa yuvilmaydi. Chunki o`likning og`zi ko`piradi degan irim qilingan. Xorazm viloyatida o`likni qarindoshlari birgalikda yuvishadi. Ta'ziya bo`lgan uydan aza ko`ylagi kiygan ayol to`y-hashamga borishi, bola tug`ilgan, chillali uyga borishi mumkin emas. Agar bola tug`ilgan uyga borsa, u uyga chilla tushib, biror yomon hodisa yuz berishi mumkin dgan irim qilinadi va bu bilan ta`ziya inson boshiga tushgan kulfat yangi chaqaloqqa ziyon yetkazmasligi odat tusiga krib qolgan.

Buxoro viloyatida ta'ziya marosimi ham o`ziga xos o`tkaziladi. Ta'ziya bo`lgan xonadon ayollari boshiga oq ro`mol, oq ko`ylak, kaltacha kiyib beliga oq belbog` bog`lashadi. Lachak kiygan ayollar lachagini kiyib yurishadi. Oyoqlariga qaysi fasl bo`lishidan qat'i nazar mahsi va kovush kiyib yurishadi. O`lik chiqqan uyda ovqat qilinmaydi.3 kun bo`lganida " o`lik isi", "uch oqshom" bo`ldi deb sho`rva qilinadi. 7 kun to`lganda esa, chalpak qilinadi, 3 dona qatlama qilinadi. Uyning oynalari, televizorlari yopib qo`yiladi. Xonadondan o`likni olib ketguncha ayollar ham, erkaklar ham hovlida yig`laydilar. O`likni olib ketishgandan so`ng, ayollar uyda yig`lashadi. Buxoroda o`likni "murdoshek" ya`ni maxsus yuvuvchi yuvadi. U kishi kelgandayam, ketgandayam yuziga paranji tortib keladi. U kishini hech kim kimligini bilmasligi kerak. O`lik yuvilgan joyga "nukcha" o`ralib beriladi. Ana o`sha joyda o`lgan kishining yaqlaridan biri kirib suv qo`yadi, olov yoqib suv isitadi. yetti kungacha shu xonaning chirog'i yoniq turadi. Bur irim-sirimlarni qilishdan maqsad o`lgan insonning ruhi shod bo`lsin deb qilinadi. Ayollar aza kiyimini 1yil bo`lganda yechishadi. Avvallari yillik yeti, to`qqiz, o`n bir oy to`lganda qilinadigan bo`lsa, hozirda esh oy bo`lganda qilinadigan bo`lgan, ana o`shanda ayollar aza kiyimlarini yechishadi.

Xulosa qilib aytganda, yuqoridagi keltirib o'tilgan ta'ziya marosimidagi urf-odat va an'analar negizida inson qadri, uni oxirgi manzilga ham e'zoz, hurmat ila kuzatish yotadi. O'zbek xalqining motam marosimlarining turli odat va irimlar

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

bilan bo`liqligii ko‘pchiligi xotin-qizlar bilan bog‘liq. Marosimning o’tkazish tartibi, har bir hududda yaqinini yo’qotgan insonga o’ziga xos tarzda, ta’ziya bildirish jarayoni bir-biriga yaqinligi va farqli jihatlari qadimda keksa avlod vakillaridan o`tb saqlangani va bugungi kunda islom dinida zid bo`lgan irimlar “xurofot” deb ta`qiqlanishlari bilan bir muncha odat va irimlari o`tkazilmasligi ham mavjudligin ko‘rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO`YXATI:

1. O. Madayev O‘zbek xalq og‘zaki ijodi – T. Mumtoz so‘z. 2010.
2. T.Mirzayev, Sh.Turdimov, M.Jo‘rayev, J.Eshonqulov, A.Tilavov. O‘zbek folklori - T.Darslik. 2020.
3. O.Safarov. Folklor- bebaho xazina.Toshkent. Muharrir nashriyoti. 2010.
4. B.Sarimsoqov. O`zbek marosim folklori. Toshkent. Fan, 1986.